

K NIEKTORÝM MÝTOM O POČIATKOCH NAŠICH NÁRODNÝCH DEJÍN

prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová

**Prednáška odznela v cykle profesorských prednášok v Aule UK 23.2.2000
na pozvanie rektora UK**

Prirodzeným javom národnoemancipačných procesov je obracať pozornosť k svetlým stránkam národných dejín, k ich počiatkom a vývoju. Je to dôležité aj pre slovenský národ, ktorý má síce mladý štát, ale národ je to taký starý, ako všetky ostatné okolité národy strednej Európy. Vzťah k národným dejinám sa nevytváral vždy a všade rovnako. V období romantizmu bola snaha vykresliť minulosť čo najkrajšie a najsvetlejšie, prípadne pridať aj niečo navyše, než bolo známe z overiteľných historických prameňov. Tak vznikli napr. V Čechách známe rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, ktoré sa snažili bohato oživiť menej známe počiatky českých dejín. Proti ich pravosti vystúpil už veľký český slavista J. Dobrovský, bol však mladšou generáciou romantikov ešte za života ostro odsúdený ako "slavizujúci Nemec". A trvalo asi 100 rokov, kým sa pravosť rukopisov definitívne odmietla.

Naše obrodenecké hnutie malo v minulom storočí iné podmienky a vývoj, a tak sme ostali o podobný výtvor mytológie ochudobnení. Takúto cestu však nie je možné nastúpiť dnes, na prelome 2. a 3. tisícročia, pri dávno uplatňovanom kritickom vedeckom bádani. Výsledky historických, jazykovedných a archeologických výskumov posunuli naše poznanie počiatkov národných dejín najmä v ostatných päťdesiatich rokoch ďaleko dopredu. Máme dosť odborných poznatkov na to, aby sme mohli našu históriu racionálne ukázať v pozitívnom svetle, bez prikrášľovania a dopĺňovania nedoložitelnými teóriami. V ľudoch však ostáva emocionálna túžba ukázať skutočnosť v ešte krajšom svetle. Nie je to len naše špecifikum, pokiaľ ide o hodnotenie minulosti musím uviesť, že v súčasnej archeologickej, ale aj vedecko-populárnej literatúre zúri keltománia, a to ako vo Francúzsku, tak aj v Čechách. Niet sa teda čo čudovať, že ani počiatky slovenských dejín neostávajú bez tvorby mýtov. Tie však môžu mať aj škodlivé účinky, v tomto storočí sme zažili viaceré účelové výklady a politizáciu našich aj iných dejín a skúsenosť by nás mala poučiť. Ak pravda platí, že *Historia est magistra vitae*?

So zánikom cenzúry a možnosťou voľne publikovať názory, vznikla totiž situácia, keď sa v najrôznejšej literatúre, od populárno-vedeckých časopisov, publikácií financovaných sponzormi až po renomované odborné časopisy môžeme stretnúť s rôznymi novými, alebo staronovými teóriami a názormi aj o počiatkoch slovenských dejín. Neprekážalo by to, že sú nové a odlišné od dlhší čas uznávaných názorov, ale skôr to, že mnohé z nich sú vykonštruované a nepodložené faktami, prípadne vychádzajú zo subjektívnych interpretácií jazykovedných, historických aj archeologických prameňov. Je to dosť obtiažne zaujímať k nim stanovisko, neraz by si to vyžiadalo až novú monografiu, čo nie je dosť dobre možné, ale z času na čas by sme mali k nim zaujať stanovisko a zhrnúť svoje výhrady a pripomienky.

K prvému okruhu otázok, o ktorých by som chcela niečo povedať, patrí otázka pôvodu a pravlasti Slovanov. V pravom slova zmysle ju nemôžeme považovať za mýtus, tento charakter nadobúda až v konkrétnom kontexte, napr. s dejinami Slovenska. Slováci pociťujú ako nedostatok také postavenie a význam vo svojich najstarších dejinách, akým by sa vyrovnali susedným národom, teda napr. vlastné kráľovstvo, vlastnú štátnosť. Preto sa v rôznych podobách objavuje snaha dokázať čo najstaršie pôvodné slovanské, alebo ešte radšej slovenské

osídlenie na našom území, ako aj snaha klásť dôraz na najstaršie formy štátnosti, ktoré by bolo možné pripísať Slovákom.

Pôvod a pravlasť Slovanov patrí k nejasným a ťažko riešiteľným otázkam, ale takými sú vo všeobecnosti aj pôvod a pravlasť iných etnických skupín – vid' keltománia, ale aj iné nedoriešené počiatky národov.

So Slovanmi, ako s už vytvoreným etnikom, sa stretávame v byzantských historických prameňoch, najmä u Jordana a Prokopia. Jordanes ich opisuje, ako početné obyvateľstvo, ktoré zabralo, podľa jeho slov, nesmierne priestory od prameňov Visly na severe, k jazeru Mursijskému na juhu a miestu zvanému Novietunum a na východe až k Dnepru. Tým je oblasť ich osídlenia pre 6. storočie a obdobie tomuto tesne predchádzajúce, pomerne presne vymedzená. Jordanes uvádza pre Slovanov tri rôzne názvy: Slavini, ktorí sa považujú za západnejšiu vetvu, Anti sa stotožňujú s východoukrajinským osídlením a názov Veneti sa zvykne umiestňovať severnejšie. Dávni autori písali často aj o vzdialenejších územiach, ktoré poznali len z druhej ruky, preto presnosť ich údajov treba overovať skúmaním aj iných prameňov. Práve nejasnosť prameňov bola živnou pôdou pre vznik rôznych, aj protichodných teórií. Proti názorom o východoeurópskom pôvode Slovanov sa už v 19. storočí objavili teórie o ich pôvode v Panónii a strednom Podunajsku.

Kde, ako, z akého substrátu sa Slovania vytvorili, ostáva zatiaľ veľmi diskutovanou témou s viacerými možnými riešeniami zatiaľ v hypotetickej polohe. Možno povedať, že pramenná báza historická a jazykovedná sa do veľkej miery vyčerpala a v súčasnosti hrá významnú úlohu pri riešení týchto otázok archeológia, ktorá samozrejme musí brať výsledky iných disciplín do úvahy. Archeologické bádanie postupuje smerom dozadu, od známeho k neznámemu, t.j. skúma archeologické kultúry, ktoré sídlili pred 6 storočiami na území vymedzenom Jordanom ako slovanským. Pri ich interpretácii sa hľadajú predovšetkým spoločné charakteristické znaky so slovanským prostredím 6. storočia, čo je žiarový pohrebný rítus, jednoduché zahĺbené štvorcové príbytky s ohniskom alebo pecou v rohu a nezdobené, v ruke zhotovené nádoby, tkz. Pražský typ.

Výskum ukázal, že väčšina týchto starších kultúr 4. – 5. stor. bola heterogénna, najmä v okrajových oblastiach a môžeme ich teda považovať za multietnické, pritom však možno vymedziť určité jadro skúmaného územia, niekde od rieky Pripať po stredný Dneper, kde sa uvedené tri významné znaky vyskytujú ako čistý prejav slovanského podložia. Z tohto vychádzajú názory prevážnej časti ruských, ukrajinských aj poľských bádateľov o pravlasti Slovanov tejto časti Európy. Opierajú sa pritom aj o staršie interpretácie historických prameňov a výsledky jazykovedných výskumov, ale jadro tvorí interpretácia archeologického materiálu posledných 50 rokov.

Tieto názory neboli ani v nedávnej minulosti takto jednoznačne prijímané. Riešenie otázky pôvodu Slovanov nadobudlo politické rozmery počas a po 2. svetovej vojne ako reakcia na predchádzajúce pangermánske teórie. Nemci totiž obhajovali autochtónnosť germánskeho obyvateľstva v Európe od čias kultúry šnúrovej z neskorej doby kamennej a tým vytiesnili z územia iné etniká. Na to reagovala predovšetkým škola poľského archeológa, prof. J. Kostrzewského, ktorá kládla pravlasť Slovanov medzi Odru a Vislu. U nás sa k nej čiastočne pripojil roku 1946 český archeológ J. Filip, ktorý hľadal pôvod Slovanov v kultúre lužickej doby bronzovej a tým sa prikláňal k názoru o autochtónnosti Slovanov v strednej Európe. Tieto teórie však rýchlo odzneli a na vyše štyridsať rokov prevládol vyššie spomenutý názor o východnom pôvode Slovanov, ktorý dodnes pretrváva. Napriek tomu sa v posledných desaťročiach znovu objavili teórie o poddunajskom pôvode Slovanov. Obnovil ich ešte sovietsky, dnes ruský jazykovedec O. Trubačov, ktorý vychádzal pochopiteľne z jazykovedných prameňov. V prvých štyroch desaťročiach pred Kr. sídlili na Slovensku Kelti, ktorých po zmene letopočtu čiastočne prevrstvili germánske kmene Markomanov a Quadov. Od 4. storočia začali naším územím prechádzať rôzne vlny germánskych kmeňov v čase tzv. veľkého sťahovania

národov, ktoré čiastočne vieme archeologicky identifikovať, ale o Slovanoch archeologické pamiatky nemáme. Tie sa objavujú až od 6. storočia, tak ako to zaznamenali súveké pramene, Jordanes, Prokopios a iné. Napriek tomu sa objavujú pokusy doložiť plynulý archeologický vývoj Slovanov ako autochtónnych obyvateľov územia dnešného Slovenska, napr. v práci P. Máčalu *Etnogenéza Slovanov o archeológii*, Košice 1995. Autor v nej prináša nie celkom vyhranenú koncepciu na presnejšie neurčenom území, ktoré podľa neho tvorilo súčasť väčšieho územného celku pôvodnej slovanskej pravlasti, siahajúcej na východ až po Dneper. Na jeho teóriu nadviazal v monografii „Včasno-stredoveké osídlenie Slovenska“ (1998) D. Čaplovič. V kapitole hodnotiacej význam P. J. Šafárika, ktorý bol popri J. Dobrovskom zakladateľom slavistiky a možno povedať aj zakladateľom slovanskej archeológie, vyšiel zo Šafárikovej teórie o pôvode Slovanov v predtatranskej oblasti a na strednom Dunaji už pred príchodom Keltov a pokúsil sa o výklad ich autochtónneho vývoja. Akceptoval však kritické pripomienky o diskontinuite vývoja púchovskej kultúry do kultúry Slovanov od našich aj poľských bádateľov a v súčasnosti už tento názor nezastáva.

V tom istom roku (1998) vyšla v zborníku *Studia archaeologica Slovaca medievalia štúdia B. Chropovského „niekoľko poznámok k problematike pravlasti Slovanov“*, ktorý v dokazovaní ich autochtónnosti šiel ešte ďalej do minulosti. Hľadal ich v kultúre bádenskej a jej bolerázskom type z neskorej doby kamennej, čím vlastne vytvoril pendant nemeckej teórii o pôvode Germánov v kultúre šnúrovej, tiež z neskorej doby kamennej.

Táto teória sa vôbec nedá doložiť, naopak, možno ju vyvrátiť migráciami ďalších početných kultúr na našom území, v ktorých podiel spomenutej bádenskej kultúry nemožno rozpoznať. Nečudo, že sa za takýchto okolností môžeme stretnúť s výrokom o slovanskom kniežeti Biatecovi v Bratislave, čo je názov veľmi často vyrazený na keltských minciach pochádzajúcich z viacerých pokladov na území nášho mesta.

K ďalším mýtom o počiatkoch slovenských dejín patrí hodnotenie Samovej ríše, ako najstaršieho štátneho útvaru Slovákov, ako sme mali možnosť často počuť z obrazovky STV od pána Púchovského.

Aj keď o Samovej ríši máme trochu viac informácií ako o počiatkoch Slovanov, nie je ich toľko, aby sa o niektorých jej súvislostiach nemohli vytvárať rôzne interpretácie. Najdôveryhodnejším prameňom je kronika tzv. Fredegára, ktorý pôsobil na dvore merovejského panovníka Dagoberta práve v čase, keď došlo k vzniku a existencii tzv. Samovej ríše. Fredegár píše, že ríša vznikla r. 623 počas vzbury Slovanov proti Avarom po úspešnej porážke Avarov Slovanmi, na čelo ktorých sa postavil franský kupec Samo so svojou družinou, niekde v oblasti hraničiacej s Avarskou ríšou. Podrobnosti o Samovi a jeho 12 ženách a 22 deťoch sú zaujímavé, ale o štruktúre a polohe ríše nám nič nehovoria, jediný údaj, ktorého sa možno zachytiť, je názov hradu Vogastiburg, pri ktorom Samo roku 631 porazil Dagoberta a obhájil si tým nezávislosť ríše.

Vogastiburg však zatiaľ nie sme schopní stotožniť s konkrétnou lokalitou, všeobecne sa predpokladá, že bol niekde v západnej časti ríše, keďže Dagobert k nemu tiahol zo západu. V poslednej fáze siahala Samova ríša až niekde k územiu dnešných lužických Srbov, pretože v súvislosti so Samom sa spomína srbské knieža Dervan, ktoré sa k Samovi pridalo.

Vzhľadom na skúposť informácií písomných prameňov sa o polohe Samovej ríše viedli a vedú dodnes polemiky. S veľmi výraznou teóriou vyšiel poľský historik G. Labuda, ktorý lokalizoval Samovu ríšu do Korutanska, ktoré v tom čase obývali slovanské kmene. To sa však dá ťažko uviesť do súladu s údajmi Fredegára o Dervanových Srboch a útokoch Samových Slovanov proti Durínsku.

S celkom inou teóriou prišiel moravský archeológ Z. Klanica, ktorý umiestnil Samovu ríšu do južného Poľska. Opieral sa pritom o časové zaradenie poľských hradísk, do 7. storočia, čo časove zodpovedá dobe Samovej ríše, kým hradiská na území Moravy, Slovenska a Čiech podľa vtedajšieho stavu bádania vznikali až v 8. storočí. V súčasnosti došlo však k úpl-

nému prevratu v chronológii opevnených sídlisk. Posledné výskumy ukazujú, že v Čechách vznikali už v 7. storočí a hradiská na území východného Nemecka a Poľska podľa dendrochronologických výskumov pochádzajú až z neskoršieho obdobia.

Klanicova teória, ktorá bola nepravdepodobná aj pre veľkú vzdialenosť Samovej ríše od Avarského kaganátu, na ktoré hraniciach k vzbure Slovanov došlo, stratila tak celkom oporu. Presný územný rozsah Samovej ríše nie je možné zistiť, pretože materiálna kultúra prvej polovice 7. storočia nie je natoľko výrazná, aby sa podľa nej dala zistiť rozloha osídlenia. Samo zomrel roku 658 a po jeho smrti sa už písomné pramene o jeho ríši nezmiňujú, čo znamená, že v nejakej časti mohla aj ďalej prežívať, určite však nie ako celok. Bádateľia sa v podstate zhodujú na tom, že k odboju Slovanov proti Avarom došlo niekde na severozápadnom pohraničí Avarského kaganátu, uvažuje sa o priestore na dolnom toku rieky Moravy, konkrétnejšie aj o území medzi Devínom a Bratislavou, alebo o území Viedne, jednoznačne sa to však ťažko dá určiť. Južná časť Slovenska patrila v tom čase už Avarskému kaganátu, o rozšírení Samovej ríše môžeme uvažovať v západnej časti Slovenska, nad touto hranicou, ďalej sa pravdepodobne tiahla cez Moravu do Čiech, až za hranice Durínska, ktoré Samovi Slovania v bojových vpádoch ohrozovali. Spory sa dodnes vedú aj o lokalizácii Vogastisburgu, len pre zaujímavosť vymenujem lokality o ktorých sa uvažovalo: Staffelber u Staffelsteinu (Bavorsko), Burk u Frochheimu (Bavorsko), Úhost' u Kadane a Rubín u Podbořan v Čechách, Melk, Znojmo, Viedeň, Mikulčice, Bratislava a Hostýn na Morave. Hradisko sa totiž nemuselo nachádzať v centre ríše, mohlo byť aj na okraji, zatiaľ sa ho však archeologickým výskumom nepodarilo presne doložiť, aj keď mladí českí kolegovia si fandiť, že to bol Rubín.

Kontinuitu Samovej ríše až do počiatku 9. storočia nemožno doložiť, fakt však je, že juhozápadné Slovensko a Morava, ktoré mohli tvoriť jej jadro, vykazujú v 8. storočí zrýchlený vývoj, možno zásluhou podmienok zo 7. storočia. To nás však neopravňuje v žiadnom prípade k tomu, aby sme Samovu ríšu považovali za prvý štátny útvar Slovákov, ani ich predkov, ktorí žili na území Slovenska.

Skutočný mocensko-politický útvar, ktorý predkovia Slovákov vytvorili bolo nitrianske kniežatstvo Pribinu, pripojené začiatkom 30-tych rokov 9. storočia k Morave. K pripojeniu došlo po vyše 30-tich rokoch od bojových výprav Karola Veľkého, ktorými zničil Avarskú ríšu, čím sa vytvoril priestor pre nerušený rozvoj slovanského obyvateľstva. Pozoruhodné je, že na území dnešného Slovenska sa veľmi rýchlo vytvorilo Pribinovo nitrianske kniežatstvo, ktoré zjednotilo aj územia podliehajúce predtým Avarskej ríši.

Vlastne by tu ani nemal byť problém, ktorým by sme sa mali zaoberať. Nitrianske kniežatstvo si po celý čas existencie zachovalo svojbytnosť, takže môžeme hovoriť o duálnom systéme moravského kniežatstva a kráľovstva. Problém spočíva v názve uvedeného štátneho, alebo mocenského útvaru. Vo všetkých súvekých prameňoch sa totiž stretáme s označením Morava, Moravy (čo môže znamenať práve tú duálnosť), Morvania, moravský, kým názov slovanský, slovenský sa v názvoch nevyskytuje. Navyše sa zaužívalo označenie tohto mocenského útvaru, ktoré pochádza z diela byzantského cisára Konštantína Porfyrogeneta z 10. stor. „O spravovaní ríše“ v znení Veľká Morava (Megali Moravia), kde adjektívum veľký môže znamenať vzdialený. Pre upresnenie významu názvu Veľká Morava treba povedať, že sa používa pre obdobie od zjednotenia Moravského a Nitrianskeho kniežatstva v jedno kniežatstvo moravské až do nástupu Svätopluka začiatkom 70-tych rokov 9. storočia. Svätopluk územie kniežatstva natoľko výbojmi rozšíril, že získalo charakter kráľovstva a ako také bolo aj uznávané a pre toto obdobie sa zvykne používať názov Veľkomoravská ríša.

Problém teda spočíva v nesúlase s používaním názvu Morava, Veľká Morava, moravský atď. Námietky proti používaniu uvedeného názvu majú rôzny charakter. V publikácii D. Hudeca „Veľký omyl Veľká Morava“ z roku 1994, považuje autor názov Veľká Morava za veľký omyl a podvod a neskôr v článku v Slov. Republike z 22.4.1996 napáda takých reno-

movaných bádateľov ako je R. Marsina a P. Ratkoš ako skresľovateľov dejín, hoci ani jedného z nich nemožno obviňovať z protislovenského postoja.

Pripája k nim dokonca aj I. Kružliaka, preto lebo používa tiež názov Veľká Morava. Hudec v publikácii uvádza, že pôvod slovenskej štátnosti začína už v Samovej ríši a že lokality ako Mikulčice, Staré Město a Sady u Uherského Hradišťa, Pohansko u Břeclavi, Žuráň patrili Slovensku. Citujem: "Morava bola od Sama až do roku 1029 časťou Slovenského kráľovstva". Vychádza pritom z údajnej zmienky franských letopisov, ktoré k roku 822 okrem iných slovanských kmeňov spomínajú Sclavi Moravi – podľa neho moravskí Slováci. K tomu len toľko, že k uvedenému roku som vo franských letopisoch našla len Obodritov, Srbov, Veletov, Čechov, Moravanov a v Panónii sídliacich Avarov. V konečnom dôsledku možno rekapitulovať, že podľa D. Hudeca šlo o Slovenské kráľovstvo, alebo Veľké Slovensko. Je to práca, ktorú ako som už spomenula, nemožno recenzovať, možno len napísať inú, novú. Zmieňujem sa o nej však preto, lebo som zistila, že je citovaná.

Vážnejšie sú námietky v prácach historicky vzdelaného M. Ďuricu, ktorý svoje argumenty dokladá citáciami odbornej literatúry a prameňov s možnosťou ich overenia. Prichádza tiež s názorom, že označenie Veľká Morava nezodpovedá skutočnosti a že by sa (citujem) „celé územie starej Moravy, t.j. v čase jej vzniku, malo správnejšie volať starým Slovenskom“ (kedy začínajú dejiny Slovákov, zbor. Historica FFUK 43, 1997, s.11). Argumentuje tým, že 2/3 jadra Veľkej Moravy, presnejšie Starej Moravy sa nachádzalo na území dnešného Slovenska. Opiera sa pritom o publikáciu významného moravského archeológa, B. Dostála: *Das Vordringen der grossmähr. materiellen Kultur*, 1966, ktorý píše, že Morava sa rozkladala v období jej vzniku: na dnešnej Morave a priľahlom území Dolného Rakúska na západe po rieke Kamp, na dnešnom Slovensku po Tokajské a Prešovské výšiny na východe, pričom zaberala na juhu aj územie Bukových hôr a Matry a časť Zadunajska.

Pri Dostálovej práci spred 35 rokov nie je v texte uvedené, odkiaľ tieto údaje čerpal, čo pri jeho príslolvečnej dôslednosti zaráža. Z dnešného hľadiska geograficky sa Tokajské vrchy nazývajú Zemplínskymi a Prešovské Slánskym pohorím. Jeho štúdiá poznačená mladíckym entuziazmom vysoko oceňuje veľkomoravskú kultúru, najmä jej vplyv na susedné územia natoľko, že ju juhoslovanský bádateľ Z. Vinski nazval veľkomoravskou fascináciou. K uvedenému slovnému opisu územia však chcem uviesť, že nekorešponduje s mapkou, ktorú Dostál v štúdiu uverejnil, kde je východná hranica Veľkej Moravy naznačená západnejšie za prameňom Ipl'a a smeruje na sever k Spišským Tomášovciam, čo zodpovedá aj archeologickým nálezom z tohto obdobia. Vymedzenie hraníc bez určitých údajov písomných prameňov, len na základe archeologických nálezov môže byť vždy predmetom diskusie. Najlepšie to prezentovala maďarská bádateľka Á. Sós, ktorá skúmala Pribinovo a Kocelovo sídlo v Zala-vári – Blatnohrade pri Blatenskom jazere, a to v práci *Slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrh.*, kde uverejnila 10 máp rôznych autorov s (mierne odlišnými) predstavami o rozlohe Veľkej Moravy /nemeckých, poľských, našich, maďarských – podotýkam, že všetci ju v princípe lokalizovali severne od Dunaja/. Preto je napr. ťažko presne povedať, či vyššie uvedenú rozlohu nitrianskeho kniežatstva, ako východnej časti Veľkej Moravy môžeme predpokladať už v dobe zjednotenia moravského a nitrianskeho kniežatstva, alebo pochádza až z čias panovania Rastislava. V každom prípade pri pohľade na mapu publikovanú B. Dostálom nemožno povedať, že dve tretiny celej rozlohy Veľkej, alebo Starej Moravy tvorilo Slovensko, to je nadsadené. Ale aj keby to nebolo nadsadené, nemohli by sme celý mocenský útvar nazývať Starým alebo Veľkým Slovenskom, pretože to nemá oporu ani v písomných prameňoch, ani v historickej realite - Mojmir Pribinu z Nitry vyhnal a územie pripojil k moravskému kniežatstvu, aj keď si ono zachovalo svoju politickú a neskôr cirkevnú svojbytnosť. Rozhodne by to v zahraničnej odbornej literatúre ostalo prinajmenej nepochopené. Ešte pár slov k označeniam Slovan a Slovák, na čo tiež nie je jednotný názor v odbornej ani širšej laickej obci. Slovan je označenie príslušníka v staršom zmysle jednotného Slovanstva, neskôr slovanského

národa - Rus, Poliak, Srb, Slovák, Čech atd. Slovák vyjadruje príslušnosť ku konkrétnemu národnému celku. Nie som jazykovedec, preto túto otázku nebudem rozoberať podrobne, jazykovedci u nás sa však asi pred dvomi rokmi na menšom pracovnom sympóziu zhodli, že slovenská národnosť sa formuje v priebehu 10. storočia a o jej existencii môžeme hovoriť od 11. storočia, aj keď termín Slovák je o niečo neskorší. Preto používame pre 9. storočie ešte názov Slovan, prípadne Sloven, ak sa to niekomu zdá odlišujúce od všeobecného označenia Slovan - názory tu tiež nie sú jednotné. Jedno je však jasné - Slovania 9. storočia sú priami predkovia Slovákov 11. storočia, k žiadnej veľkej migrácii tu už nedošlo a kontinuita vývoja od 9. do 11. storočia je doložená predovšetkým archeologickými nálezmi, nevidím preto dôvod na to, aby sme prirodzený vývoj znásilňovali. Posledný okruh problémov tvorí zase Veľká Morava, ale z trochu iného pohľadu. Ide o jej lokalizáciu v rámci Európy. Od vydania letopisov východofranskej ríše E. Dümlerom r.1887 ako uvádza R. Marsina, lokalizácia Veľkej Moravy bola jasná, a to na územie okolo rieky Moravy severne od Dunaja a takto bola aj všeobecne prijímaná. Od roku 1970 dochádza k spochybňovaniu tejto lokalizácie a k snahe umiestniť ju na rôzne miesta južne od stredného Dunaja. Ako prvý vystúpil s pochybnosťami o polohe Veľkej Moravy profesor univerzity v USA poľsko-maďarského pôvodu - Imre Dobba, ktorý ju umiestnil na juh od dolného toku Dravý a Sávy, s centrom v voľakedajšom Sirmiu, dnešnej Srijemskej Mitrovici. Odvoláva sa pritom predovšetkým na písomné pramene dosť rozdielneho charakteru, najmä na to, že Metod bol ustanovený za arcibiskupa na stolci sv. Andronika, ktorý bol kedysi v neskoriantickom Sirmiu, ba hľadá tam aj Metodov hrob. Tieto názory pôvodne predniesol na 3. kongrese slovanskej archeológie 1970 v Berlíne, potom ich vydal monograficky v angličtine, chorvátštine, naposledy 1996 v maďarčine. Hneď po kongrese v roku 1970 napísal juhoslovanský bádateľ V. Popovič kritickú recenziu, v ktorej Bobovu teóriu odmietol. Menovaný bádateľ totiž osobne uskutočňoval archeologický výskum v Srijemskej Mitrovici a jeho výsledky s Bobovými názormi vôbec nekorešpondovali. Tomu to však, ako som uviedla, vôbec neprekážalo, naopak sám nám pri osobnom stretnutí povedal, len píšete a kritizujete, aspoň budem mať viac citácií – teda odvtedy mám k citačnému indexu osobitný postoj. Boba však nebol sám, našiel odozvu na maďarskej pôde a síce v maďarskom historikovi P.Püspeki-Nagyovi, ktorý pochádza zo Slovenska. Tento v r. 1978 posunul územie Veľkej Moravy až na srbskú rieku Moravu, južne od Belehradu. Teóriu vylepšil japonský historik žijúci v Maďarsku Toru Senga 1983, ktorý rozlíšil Moraviu a Megali Moraviu / obe sa totiž nachádzajú v diele Konšt. Porfyrogeneta) Moraviu ponechal severne od Dunaja, Megali, čiže Veľkú Moravu umiestnil medzi Dunaj a Tisu. Tieto názory vyvolali kritickú odozvu aj u maďarských bádateľov - nesúhlasil s nimi popredný maďarský historik Gy.Görffy, ani archeológ Cs. Bálint. Györffi na mapke publikovanej u A. Sósovej, kladie Veľkú Moravu jasne severne od Dunaja, Bálintovi zase sa jej umiestnenie medzi Dunaj a Tiszu, ktoré bolo mimochodom v pojednávanom období len veľmi riedko osídlené, nehodí. Zaujímavé je, že spochybňovanie polohy Veľkej Moravy znovu ožilo v 90-tych rokoch, a to u autorov už mimo maďarského záujmového regiónu.

V rokoch 1995 a 1996 vyšli dve práce nemeckého historika M. Eggersa, prvá s názvom Veľkomoravská ríša, skutočnosť alebo fikcia?, druhá "Arcibiskupstvo Metoda. Miesto, pôsobenie a ďalší život cyrilometodskej misie". Podľa neho v strednom Podunajsku Avari nikdy nevymizli fyzicky, len podľa mena a kultúru pripisovanú veľkomoravanom, treba pokladať za kultúru etnickej skupiny s avarskou tradíciou. Podľa neho "ortodoxnou" školou pripisovanú úlohu v stredodunajskom priestore Veľkomoravanom mal juhoslovanský kmeň, alebo kmeňový zväz Moravljánov, ktorý prenikol začiatkom 9. storočia do východnej časti Karpatskej kotliny a tam, pod záštitou Frankov, vybudoval vlastné panstvo. Títo Moravljani boli v najužšom spojení s inými južnoslovanskými národnosťami, s ktorými mali spoločnú materiálnu kultúru, tzv. belobrdskú. Táto je však, čo pán Eggers zrejme nevie, o poldruha storočia neskoršia. Najdôležitejší z južnoslovanských skupín boli Bosniaci, odkiaľ podľa Eg-

gersa pochádza aj Svätopluk/Sventopulk/ a spojením Bosny - Slavónie s Moravľanmi v Kar-patskej kotline vznikla na tie časy obrovská ríša, ktorá jestvovala jednu generáciu. V druhej práci "Arcibiskupstvo Metoda" ho uvádza ako panónske arcibiskupstvo, pretože zodpovedalo dŕžavám troch južnoslovanských kniežat Kocel'a, Rastislava a Svätopluka a kladie ho do Za-dunajská, na územie medzi Dunajom a Tisou a do Slávenie a Bosny. V roku 873 sa podľa neho Rím rozhodol, že Kocel'ovo vojvodstvo pri Blatenskom jazere ostalo bavorskej cirkevnej provincii. Metodovi ostala Moravia / tá južná/ a Bosna - Slávenia a tiež Nitra, pretože tam je 880 doložený biskup Wiching ako sufragán Metoda,

Ďalšia práca zastávajúca podobné názory sa objavila c roku 1995 aj v Spojených štá-toch. Pochádza z pera Charles. R. Bowlusa, profesora Arkansas University s názvom Franko-via, Moravania a Maďari. Boj o stredný Dunaj 788 - 907" a podobne ako Eggers umiestňuje Veľkú Moravu na juhovýchod*

Všetky uvedené práce sa vyznačujú tým, že ich autori používali len písomné pramene, z ktorých si účelovo vyberali časti, ktoré sa im hodili pre argumentáciu ich názorov. S prameňmi materiálnej kultúry nie sú vôbec oboznámení a neberú ich do úvahy. Aj argumentácie historickými prameňmi sú u niektorých také, najmä u Bobu, že s nimi nemožno polemizovať, možno len napísať novú prácu. Preto v našej literatúre nevyvolali kritické a polemické recenzie. Až posledné práce Eggersa, ktoré majú bohatý poznámkový aparát podnietili kritickú recenziu českého historika D. Treštíka v ČCH 1996. Kritické stanovisko zaujal k týmto teó-riám aj prof. H. Wolfram, riaditeľ Inštitútu pre rakúske dejiny vo Viedni, ktorý poukázal na nedostatky vyššie uvedených teórií. Podľa neho sa historici musia opierať v prvom rade o písomné pramene, ktoré vznikli časovo aj územne čo najbližšie k diskutovanému problému, nemožno si vyberať pramene, ktoré sa nám do teórie hodia. Záverom Wolfram potvrdzuje pôvodnú lokalizáciu Veľkej Moravy severne od Dunaja, s centrami ležiacimi pri rieke Mora-ve a Nitrou, ktorá mala úlohu druhého mocenského centra. Najnovšie sa k otázke vyjadril R. Martina v štúdiu "Najstaršia poloha Veľkej Moravy" z roku 1999, ktorý kriticky polemizuje s viacerými tvrdeniami najmä v prácach Eggersa. Otázka je, ako postupovať v tejto veci ďalej. Pravdepodobne nemá zmysel obranársky polemizovať s tvrdeniami, ktoré sa v hore uvede-ných prácach vyskytujú, tým sa prakticky robí len reklama ich autorom. Význam má spraco-vať komplexný obraz vývoja územia Veľkej Moravy severne od Dunaja v 9. storočí, a to z historického, jazykovedného a archeologického hľadiska, ktoré tu zohrá veľmi významnú úlohu. Dôležité však je tiež publikovať tieto výsledky v cudzích jazykoch, pretože v slovenči-ne ich v zahraničí čítať nebudú. Práce Eggersa a Bowlusa sú pre zahraničných bádateľov do-stupné a ovplyvňujú určitú časť odbornej obce. Presvedčiť sme sa o tom mohli na medziná-rodnej konferencii, ktorú organizovalo Centrum pre štúdium slavistiky v Thessalonikách v 1996 roku s názvom "Veľká Morava a Byzancia", kde odzneli referáty uvedených autorov, aj našej delegácie a diskusia nebola jednoznačná. Preto si myslím, že tí, ktorí chcú vyzdvihnúť a zvýrazniť Slovensko, by sa namiesto dokazovania existencie Veľkého Slovenska mali veno-vať skôr bádaniu o momentálne aktuálnej otázke lokalizácie Veľkej Moravy.